

*Лапасенко Світлана Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу наукового інформаційно-аналітичного
супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського;*

*Агалець Інна Олександрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу
освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського;*

*Бондарчук Оксана Борисівна,
завідувач відділу зберігання фонду
та обслуговування користувачів,
науковий співробітник відділу наукового
інформаційно-аналітичного супроводу освіти
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського*

НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОКАЖЧИКІВ ТВОРЧОГО ДОРОБКУ ВЧЕНИХ НАПН УКРАЇНИ

Для педагогіки, як і для будь якої наукової галузі, необхідним є своєчасне упорядкування та системне накопичених теоретичних та емпіричних даних. Одним із найважливіших напрямів діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (далі – ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського) є науково-інформаційне забезпечення фахових потреб суб'єктів освітньої діяльності. Техніко-технологічні трансформації в суспільстві сприяли пошуку оптимальної моделі наукової бібліотеки, визначення її місця, ролі та суспільно-значущих функцій у сучасному світі [1, с. 49]. Ця проблематика постійно знаходиться у полі зору вітчизняних та зарубіжних бібліотекознавців (О. Башун, В. Горовий, І. Давидова, Х. Ельбесхаузен, Т. Колесникова, Л. Костенко, О. Онищенко, М. Слободяник, І. Тікунова, Ю. Хабермас, Г. Шемаєва та ін.) і розглядається як комплексно, так і в аспекті розвитку окремих напрямів діяльності бібліотеки у цифрову епоху. Аналіз розроблених бібліотекознавцями інноваційних моделей бібліотеки, які

розглядаються в контексті розвитку інформаційного суспільства чи суспільства знань, дозволяє говорити не просто про посилення інформаційної та комунікативної функції наукових бібліотек, а про їхнє зближення і органічне поєднання. Саме цей фактор, на думку О. Василенко [1, с. 49], зумовив появу поняття «інформаційно-комунікаційна діяльність».

У ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського напрацьовано унікальне науково інформаційне зібрання бібліографічних показників та посібників.

М. Железняк, А. Шушківський, Л. Гутник [4] підкреслюють, що сьогодні спостерігається значне поживлення зацікавлення історією наукового знання в Україні, історією рідної кафедри, факультету, інституту чи університету, за допомогою якого відновлюється зв'язок поколінь, стають наочно видимими наукові школи, зв'язки, традиції дослідницьких середовищ. Тож українська наука нині потребує системного бачення й поцінування її здобутків. Цього вимагає як суспільство, яке не може ефективно розвиватись, не знаючи, чим воно володіє і чого йому бракує, так і сама наука для її самооцінки й самоорієнтації.

Т. Гришина [2] зазначає, що бібліографічні джерела сприяють забезпеченню культурної взаємодії, культурного обміну, доступу до літературної спадщини інших народів, інтеграції вітчизняних інформаційних ресурсів у світовий інформаційний простір, що робить їх надбанням усього людства.

Т. Добко, В. Шкаріна [3] розглядають основні історичні періоди, тенденції видання науковими бібліотеками України бібліографічних показників та сучасний стан розвитку бібліографічних ресурсів, розкривають місце й особливості бібліографічного показника у системі довідково-бібліографічної діяльності. Ми погоджуємося з думкою авторів про те, що незважаючи на поширення і розвиток інформаційних технологій, створення бібліографічних і реферативних баз даних бібліографічний показник

залишається важливим джерелом у системі довідково-бібліографічного обслуговування користувачів.

Окрім того, впродовж 2020–2022 рр. у відділі наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського виконується наукове дослідження за темою «Бібліографічний та аналітичний супровід діяльності Національної академії педагогічних наук України щодо науково-методичного забезпечення модернізації та реформування освіти». Результатом виконання дослідження була запланована, зокрема, й підготовка та оприлюднення бібліографічного покажчика, присвяченого 30-річчю наукової діяльності Відділення філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки НАПН України (далі – Відділення). Основними напрямками досліджень науковців Відділення є: філософія освіти в системі соціогуманітарного знання, методологія освіти, теорія та історія розвитку української та зарубіжної педагогічної науки, теоретичні й методичні засади виховання та соціалізації зростаючої особистості, управлінські та технологічні чинники розвитку освіти.

Наукову та науково-організаційну діяльність Відділення здійснюють структурні підрозділи Відділення: Інститут проблем виховання; ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського; Інститут педагогіки (4 відділи): відділ історії та філософії освіти; відділ порівняльної педагогіки; відділ інновацій та стратегій розвитку освіти; економіки та управління загальною середньою освітою, а також (на засадах самофінансування): Науково-дослідний центр педагогічного краєзнавства (спільно з Уманським державним педагогічним університетом імені Павла Тичини); Науково-дослідний центр проблем соціальної педагогіки і соціальної роботи (спільно з Луганським національним університетом імені Тараса Шевченка); Науково-дослідний центр з проблем гендерної освіти і виховання учнівської та студентської молоді (спільно з Тернопільським національним педагогічним університетом імені Володимира Гнатюка); Науково-методичний центр інноваційних технологій виховного процесу (спільно з Рівненським державним гуманітарним університетом).

Метою нашого дослідження є здійснення бібліографічного та аналітичного супроводу наукових досліджень, що виконуються в Національній академії педагогічних наук України (далі – НАПН України) щодо науково-методичного забезпечення модернізації й реформування освіти та передбачає використання загальнонаукових і спеціальних методів соціогуманітарних наук, орієнтованих на застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, актуальних наукометричних та бібліометричних технологій, інших емпірично-теоретичних і теоретичних методик. При підготовці науково-допоміжного бібліографічного покажчика «Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України: 30 років наукової діяльності» використано звіти науково-освітньої спільноти – членів Відділення, фонди ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, бібліотек закладів вищої освіти та інших державних бібліотек України.

Бібліографічний покажчик видань Відділення відображає творчий доробок дійсних членів, членів-кореспондентів, докторів наук, кандидатів наук – співробітників підвідомчих установ, зокрема: монографії, навчальні посібники, підручники, довідкові видання тощо за тридцять років науково-освітньої діяльності (з 1993 по 2022 рр.). Це уможливорює належну репрезентацію здобутків Відділення щодо наукового й науково-практичного забезпечення розвитку національної освіти і науки з часу проголошення незалежності України. Науково-прикладні результати, здобуті в процесі виконання дослідження, становлять нове систематизоване та цілісне знання про діяльність НАПН України щодо науково-методичного забезпечення модернізації й розвитку української освіти, педагогіки та психології. Науково-допоміжний бібліографічний покажчик включає опис та класифікацію результатів 30-річної дослідно-наукової діяльності Відділення. Список праць подано згідно з чинними в Україні стандартами: ДСТУ 7.1:2006 «Система

стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання».

Нами встановлено, що важливе місце в роботі Відділення посідали питання розроблення Концепції позашкільної освіти і виховання (1997 р.), Концепції фізичного виховання в системі освіти України (2002 р.), Концепції загальної мистецької освіти (2002 р.), Концепції «Рівний – рівному» (2002 р.), Концепції превентивного виховання дітей і молоді (2002 р.), Концепції загальної середньої освіти з фізичної культури у 12-річній школі (2003 р.), Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності (2004 р.), Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх закладах (2004 р.), Концепції змісту навчальних курсів духовно-етичного спрямування (2006 р.), Основних орієнтирів виховання учнів 1–12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України (2008 р.), Концепції профілактики дитячої бездоглядності в умовах великого міста (2009 р.), Концепції і програми з патріотичного, громадянського та гуманістичного виховання школярів (2009 р.), Концепції профілактики девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища (2010 р.), Концепції виховання толерантності неповнолітніх (2010 р.), Концепції профільного навчання у старшій школі (2013 р.), Концепції соціальної адаптації осіб, які відбували покарання з позбавленням волі на певний строк (2015 р.), Концепції середньої загальноосвітньої школи (2016 р.), Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2016 р.), Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді (2016 р.), Пропозицій НАПН України до розділів Плану дій щодо реалізації «Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки».

Науково-допоміжний бібліографічний покажчик наукових праць Відділення вміщує понад 2000 бібліографічних записів документів, згрупованих у чотири розділи. Розділ I. «Наукові видання» сформовано з підрозділів: монографії, наукові та науково-популярні видання, концепції,

збірники наукових праць та періодичні видання. Розділ II. «Навчальні видання»: підручники; навчальні та навчально-методичні посібники, хрестоматії, навчальні програми. Розділ III. «Виробничо-практичні видання» (методичні посібники, методичні рекомендації, навчальні програми, робочі зошити). Розділ IV. «Довідкові видання» – словники, довідники; бібліографічні та біобібліографічні покажчики, каталоги; інформаційно-аналітичні матеріали. Розділ V. «Публікації іноземними мовами»: наукові та навчальні публікації; статті у базах даних Scopus і Web of Science; статті в інших міжнародних виданнях.

Покажчик адресовано науковим, науково-педагогічним і педагогічним працівникам, працівникам методичних підрозділів закладів освіти, бібліотекарям, здобувачам освіти й усім, хто цікавиться питаннями розвитку освіти й педагогіки.

Серед розмаїття бібліографічних покажчиків особливе місце займають біобібліографічні, що відображають науковий та творчий розвиток тієї чи іншої персоналії.

М. Железняк, А. Шушківський, Л. Гутник наголошують, що особистість науковця визначають насамперед його наукові чи творчі здобутки: ті книги, статті, патенти, що зафіксували його думки, ідеї, погляди й відкриття [4]. А ще – учні, які продовжили й розвинули його справу, а також установи – інститути, лабораторії, відділи, які він створив, журнали та збірники, які започаткував. Багатогранна діяльність ученого, що втілюється в друковану продукцію, перебуває у полі уваги укладачів біобібліо- й бібліографічних видань. Такі видання є актуальними, оскільки не лише містять відомості про життєвий і творчий шлях вченого, окреслюють його наукові досягнення, визначають дослідницькі пріоритети, а й допомагають зробити певні узагальнення та висновки щодо його внеску у вітчизняну, а то й світову науку. Персональні покажчики подають різнопланову структуровану інформацію, що часто є підґрунтям для подальших досліджень.

В Україні опубліковано чималу кількість бібліографічних видань про науковців різного профілю. Вони містять відповідну корисну інформацію і стають у пригоді фахівцям. Одним із видів довідкової літератури цього типу є метабібліографічний довідник. Такий довідник вирізняється серед інших тим, що інформує про наявність довідкових праць, у яких подано перелік бібліографічних записів про особу. Інакше кажучи, метабібліографічне видання про вчених – це покажчик бібліографічних довідників, присвячених діячам науки.

Виходячи з означеного, в рамках планового дослідження творчим колективом відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського підготовлено науково-допоміжний біобібліографічний покажчик «Творчий доробок Василя Григоровича Кременя в інноваційному розвитку освіти України» (5-те вид., допов.) із серії «Академіки НАПН України», де представлено науковий доробок Президента НАПН України В. Кременя, доктора філософських наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України, академіка НАН України, дійсного члена (академіка) НАПН України, президента товариства «Знання» України, який містить понад 1800 друкованих праць за 33 роки (1990–2022), зокрема це – монографії, навчально-методичні посібники, підручники, довідкові видання, статті, уміщені в наукових збірниках, матеріалах наукових конференцій та публікації в періодичних виданнях, електронні ресурси тощо. До покажчика увійшла також література про наукову й громадську діяльність В. Кременя за цей період, законодавчі та нормативно-правові документи України. Посібник є п'ятим доповненим виданням біобібліографічних покажчиків «Василь Григорович Кремень – філософ, учений, освітянин, державний діяч», підготовлених фахівцями ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського у 2006, 2008, 2012, 2017 рр.

Зроблено висновок, що практичні кроки у реформуванні освіти і науки, здійснені за час очолювання ним Міністерства освіти і науки України були

концептуально цілісними і логічно продовжували теоретичні наукові дослідження.

Саме з його ініціативи й за безпосереднього керування в країні відбувається активний процес переходу від авторитарної педагогіки до педагогіки толерантності, освітня система України наближається до освітніх систем розвинутих європейських країн, втілюється в життя інноваційна державна політика в галузях освіти і науки. Вища школа була підготовлена до входження у Болонський процес, приєднання до якого формально сталося в травні 2005 р. У ці роки під керівництвом Президента НАПН України В. Кременя і за участі великого наукового колективу розпочинається підготовка й створення першої в українській історії «Енциклопедії освіти». Саме за такими виданнями у світі оцінюють ступінь зрілості суспільства та його інтелектуальний потенціал. У 2012 р. з'являється праця, що містить інноваційне бачення розвитку у параметрах мислення постмодерну, – «Синергетика в освіті: концепт людиноцентризму» (у співавт. з В. Ільїним) [5] – монографія, в якій досліджено розвиток освіти як суспільного інституту у параметрах синергетичної системи. Цей підхід дозволяє з'ясувати основи формування нового стилю мислення і знання, показати можливості й перспективи нової парадигми у побудові моделей розвитку соціокультурних та освітніх процесів. У наступних працях В. Кремень розглядає філософсько-освітні орієнтири, які наповнюють людину духовністю, змушують її задумуватися над смыслом і цінностями свого існування.

Таким чином, проведене прикладне наукове дослідження, результатом якого є підготовка науково-допоміжного бібліографічного покажчика «Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України: 30 років наукової діяльності» та науково-допоміжного бібліографічного покажчика «Творчий доробок Василя Григоровича Кременя в інноваційному розвитку освіти України» має наукову й практичну значущість, оскільки передбачає розроблення інформаційного ресурсу, що сприяє ознайомленню широкого

загалу користувачів з творчим доробком вчених НАПН України, зокрема й її Президента В. Кременя, оптимізує науково-освітню діяльність науковців та освітян за рахунок зменшення часових та інтелектуальних витрат з пошуку та опрацювання інформації щодо актуальних питань модернізації, реформування й розвитку національної освіти та забезпечить умови для безперешкодного доступу користувачів до систематизованого освітянського контенту.

Список використаних джерел

1. Василенко О. Модель інформаційно-комунікаційної діяльності наукової бібліотеки в контексті бібліотекознавчих досліджень. Інформаційно-комунікаційна діяльність наукових бібліотек в умовах розвитку суспільства знань : монографія / Василенко О. М., Добко Т. В., Зайченко Н. Я., Каліберда Н. Ю., Кириленко О. Г., Клименко О. З., Коваль Т. М., Литвинова Л. А., Лобузін К. В., Самохіна Н. Ф.; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2017. 410 с.
2. Гришина Т. А. Роль літературознавчих бібліографічних показників у міжкультурній комунікації. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації* : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 8–10 жовт. 2020 р.). Київ, 2020. С. 321–323.
3. Добко Т., Шкаріна В. Бібліографічний показник у системі науково-інформаційного обслуговування користувачів. *Бібліотечний вісник*. 2015. № 6. С. 48–49.
4. Железняк М., Шушківський А., Гутник Л. До проблеми укладання біобібліо- та бібліографічних довідкових видань про діячів науки. *Енциклопедичний вісник України*. 2014. Вип. 4–5. С. 13–27.
5. Кремень В. Г., Ільїн В. В. Синергетика в освіті : контекст людиноцентризму : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2012. 368 с.